

Zbigniew Barański

Poznańska rusycystyka literacka w latach 1967-1975

Studia Rossica Posnaniensia 9, 215-219

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIGNIEW BARAŃSKI
Poznań

POZNAŃSKA RUSYCYSTYKA LITERACKA
W LATACH 1967 - 1975

Dla historyków literatury rosyjskiej pierwsze lata istnienia rusycystyki poznańskiej były nie tylko okresem wzmożonej działalności dydaktycznej i organizacyjnej. W tym bowiem czasie kładziono również podwaliny pod własny warsztat badawczy, przymierzano skromne na razie siły do zadań nakreślonych przez ogólnopolskie plany badawcze. Poczynaniom tym przyświecały ambicje wypracowania własnego oblicza naukowego odrębnego od profilu pozostałych ośrodków uniwersyteckich. W imię tych dążeń zwrócono szczególną uwagę na problemy szeroko pojętej współczesności, które z biegiem czasu stały się problemami wiodącymi we wszystkich poczynaniach naukowych. Towarzyszyła im stale troska o unowocześnienie warsztatu badawczego, o twórcze wykorzystanie doświadczeń przedstawicieli nowych tendencji metodologicznych w polskim i radzieckim literaturoznawstwie.

Początkowo próby te wiązały się z badaniami nad stosunkami literackimi polsko-rosyjskimi¹. W tym wypadku nawiązywano jeszcze w pewnym stopniu do tradycji ośrodka wrocławskiego, z którego rekrutował się trzon poznańskiego zespołu historyków literatury. Jednak w przeciwieństwie do rusycystów wrocławskich, których zainteresowania naukowe koncentrowały się przede wszystkim na wieku XIX, zwrócono szczególną uwagę na stosunki literackie polsko-radzieckie. Dr Zygmunt Zbyrowski zajął się recepcją rosyjskiej poezji radzieckiej w Polsce po 1918 roku, zaś dr Jerzy Litwinow głosami krytyki polskiej o twórczości A. Achmatowej, B. Pasternaka oraz M. Cwietajewej.

Prace te były swoistym wstępem do szeroko zakrojonych badań nad recepcją na gruncie polskim rosyjskiej poezji radzieckiej lat dwudziestych. Ich wyniki przedstawiono w monografii *Rosyjska poezja radziecka lat dwudziestych w polskiej opinii literackiej 1945 - 1965*. Wbrew tradycyjnym schematom autor

¹ Dokładny wykaz prac naukowych podaje bibliografia załączona do niniejszego tomu.

nie zadowolili się klasyfikacją i empirycznym opisem materiału, lecz dążył do osadzenia recepcji poezji radzieckiej w kontekście polskiego życia literackiego. Te dążenia zostały pozytywnie ocenione przez recenzentów. „Jest to zarazem — pisał A. Krupski — synteza i systematyzacja wiedzy o stosunku polskiej opinii literackiej do pierwszego dziesięciolecia poezji radzieckiej. Ten najcenniejszy walor omawianej pracy wynika z faktu, iż sposób ujęcia całokształtu zagadnienia i metoda zaproponowana przez autora wydają się najodpowiedniejsze w badaniach tego typu. Wspomnieć o tym należy dlatego, że w wielu dotychczasowych pracach poświęconych literackim kontaktom polsko-radzieckim kwestia ta była niedostrzegana i często pomijana”².

Analogiczne rozwiązania metodologiczne zaprezentowała również dr Halina Wiatrowa w swoich pionierskich pracach poświęconych roli i miejscu radzieckiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce Ludowej. Na bazie tych prac wyrosła rozprawa doktorska, która doczekała się III nagrody TPPR w konkursie na najlepsze prace doktorskie i magisterskie poświęcone Związkowi Radzieckiemu.

W Poznaniu dokonano też pierwszej ogólnej próby syntezy pięćdziesięciu lat stosunków literackich polsko-radzieckich oraz zainicjowano badania nad tematyką polską w rosyjskiej literaturze radzieckiej. Ich wstępne ustalenia świadczą o konieczności i celowości dokładniejszego opracowania tego problemu. Przemawiają za tym określone potrzeby społeczne.

Na równi z pracami poświęconymi powiązaniom genetycznym między dwiema pokrewnymi literaturami pojawiły się próby ujęć typologicznych. Reprezentuje je rozprawa doc. dr. hab. Bohdana Galstera o początkach romantyzmu w Polsce i w Rosji oraz studium porównawcze dr Haliny Chałacińskiej-Wiertelak o Żeromskim i L. Andrejewie. Jednak badania tego typu nie otrzymały należytej rangi w działalności badawczej ośrodka poznańskiego. Pojawiły się one raczej na marginesie zainteresowania wybranymi problemami literatury rosyjskiej. Wśród nich na czoło wysunęły się zagadnienia romantyzmu rosyjskiego, literatury końca XIX i początku XX wieku oraz okresu radzieckiego.

Badania nad romantyzmem zaczęły intensywnie rozwijać się po 1971 r. z chwilą przejścia do Poznania doc. dr. hab. Bohdana Galstera, jednego z najwybitniejszych polskich znawców tej epoki literackiej. Miał on już w swoim dorobku naukowym rozprawy i artykuły o literaturze dekabrystowskiej oraz monografię o działalności literackiej K. Rylejewa. W okresie poznańskim jego zainteresowania badawcze uległy dalszemu poszerzeniu. Objęły one twórczość Puszkina, zwłaszcza poematy południowe, i przede wszystkim Gogola. W wykazie prac naukowych doc. Galstera jedną z czołowych pozycji zajął

² A. Krupski, J. Litwinow, *Rosyjska poezja radziecka lat dwudziestych w polskiej opinii literackiej (1945-1965)*, Poznań 1973, „Slavia Orientalis” 1975, nr 2, s. 207.

wybór opowieści Gogola zaopatrzony solidnym wstępem i komentarzami, który ukazał się w serii II Biblioteki Narodowej. Pozycja ta spotkała się z pozytywnym przyjęciem w środowisku rusycystycznym. Wstęp do wyboru opowieści — podkreślał jeden z recenzentów — „stanowi gruntowne i ze znajomością przedmiotu napisane studium na temat rozwoju gatunku noweli w prozie rosyjskiej pierwszej połowy XIX wieku”³.

Wokół doc. Galstera skupiła się grupa młodszych pracowników nauki z uczelni poznańskiej oraz z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie, która podjęła tematy rozpraw doktorskich z epoki romantyzmu. Fragmenty tych rozpraw ukazały się już w druku. Wymieńmy tu chociażby artykuł mgr. Jerzego Świdzińskiego *Sonetny krymskie czyli sposób artystycznego „tłudzenia despoty”* oraz Jerzego Wróblewskiego o strukturze przestrzeni artystycznej w *Bohaterze naszych czasów* Lermontowa.

Kolejny blok tematyczny obejmuje problemy literatury rosyjskiej drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Badania nad nimi zainicjowano jeszcze w 1968 r. Otwiera go okolicznościowy cykl artykułów o Turgieniewie. Znalazły się w nim prace prof. dr. hab. Antoniego Semczuka o powieści Turgieniewa *W przededniu* na tle sporów epoki, doc. dr. Aleksego Karpienki, specjalisty radzieckiego zatrudnionego okresowo w Poznaniu, o zasadach charakterologii w estetyce Turgieniewa, dr Haliny Chałacińskiej-Wiertelak o autorze *Zapisek myślowego* jako pejzażyście, dr. Jerzego Litwinowa o roli i miejscu Turgieniewa w literaturze Polski Ludowej. Z chwilą odejścia prof. Semczuka z Poznania badania nad prozą Turgieniewa nie były kontynuowane.

Intensywniej natomiast rozwijały się badania nad twórczością Dostojewskiego. W centrum uwagi znalazły się przede wszystkim walory artystyczne jego dzieł. Dr Halina Chałacińska-Wiertelak zaproponowała nową koncepcję odczytania zawartości ideowej *Idioty*, jednej z najbardziej spornych i kontrowersyjnych powieści w dorobku Dostojewskiego, oraz przeanalizowała pewne charakterystyczne elementy struktury utworu. Mgr Barbara Stempeczyńska sięgnęła po nowatorski problem powiązań Dostojewskiego z malarstwem rosyjskim i europejskim. W kręgu tych prac poczesne miejsce zajęły publikacje dr Haliny Brzozy poświęcone wybranym problemom estetyki Dostojewskiego, między innymi stylistyce suspense’u, kategorii „treści naddanych” w *Idiocie*, wzorcu strukturalnemu *Zbrodni i kary*.

Próby zastosowania nowych zasad metodologicznych, zwłaszcza próby rozpatrzenia twórczości Dostojewskiego na tle prądów kulturalnych, muzyki i malarstwa przyniosły szereg ciekawych, chociaż czasami kontrowersyjnych wniosków. Do ożywienia badań nad Dostojewskim w określonym stopniu przyczyniła się działalność naukowa doc. dr Rity Poddubnej z Uniwersytetu

³ J. Orłowski, *M. Gogol, Opowieści*. Przełożyli J. Wyszomirski, J. Tuwim, J. Brzęczkowski. Opracował B. Galster, Wrocław 1972, „Slavia Orientalis” 1973, nr 3, s.383.

Charkowskiego, przebywającej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w ramach umowy o współpracy między dwiema uczelniami. Na łamach polskich czasopism specjalistycznych publikowała ona rozprawy o twórczości Dostojewskiego, zwłaszcza o strukturze artystycznej *Zbrodni i kary*.

W środowisku poznańskim podjęto próby nowego odczytania nowelistyki Wsiewołoda Garszyna jako prekursorskiego zjawiska w prozie rosyjskiej ostatnich dziesięcioleci XIX wieku. Mgr Teresa Kaczkowska przeanalizowała kompozycję utworów autora *Czerwonego kwiatu*, zaś mgr Eleonora Nowak-Litwinow prześledziła powiązania pisarza z malarstwem. Jest ona również autorką nowatorskiego studium o wpływie impresjonizmu na pejzaż Garszyna oraz rozprawy o kształtowaniu się rosyjskiej prozy lirycznej w latach 80-tych XIX wieku.

Nie zapomniano o nowatorskich cechach realizmu rosyjskiego na przełomie dwóch wieków. Dr Halina Brzoza ogłosiła drukiem szereg artykułów o specyfice widzenia artystycznego Bunina, organizacji przestrzeni w *Życiu Arsieniewa*, muzykalnej kompozycji *Miłości Miti*, walorach estetycznych *Porażenia słonecznego*. Dr Halina Chałacińska-Wiertelak uwydatniła nowatorskie propozycje Leonida Andrejewa jako dramaturga na podstawie analizy struktury artystycznej *Życia człowieka*, *Cara-Głodu*, *Oceanu* i *Czarnych masek*. Jej poczynania na tym polu korespondowały z ożywieniem badań nad twórczością Andrejewa w Związku Radzieckim. Środowisko poznańskie przedstawiło własną koncepcję drogi twórczej autora *Czerwonego śmiechu*, podkreślając zwłaszcza jego znaczenie jako prekursora ekspresjonizmu.

Na warsztacie badawczym znalazł się również krąg zagadnień związanych z rosyjską literaturą radziecką. I w tym wypadku skoncentrowano uwagę przede wszystkim na problemach nieopracowanych dotyczących walorów artystycznych tej literatury. Prześladowano ewolucję poetyki utworów poświęconych Leninowi. Mgr Czesław Andruszko podjął badania nad strukturą artystyczną powieści Leonida Leonowa lat dwudziestych, zaś mgr Justyna Karaś nad twórczością Bułhakowa i „filmową” prozą Czingiza Ajtmatowa. Zajęto się również poezją Wozniesińskiego, prozą A. Grina i Krutilina. W zasadzie są to tematy rozpraw doktorskich.

Przedmiotem stałej troski środowiska poznańskiego było opracowanie podręczników i skryptów niezbędnych dla odpowiedniej organizacji procesu dydaktycznego. Wydano trzypięciotomową antologię rosyjskich manifestów literackich, która udostępniła szereg trudno dostępnych lub wręcz nieosiągalnych w Polsce tekstów manifestów literackich i przykładów ich realizacji w twórczości artystycznej. Rusycyści poznańscy uczestniczyli w przygotowaniu dwutomowej literatury rosyjskiej pod redakcją prof. dr. hab. Mariana Jakóbca oraz zarysu historii literatury rosyjskiej pomyślanego jako podręcznik uniwersytecki. Obie pozycje zostały wyróżnione nagrodą Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki jako wzorowe podręczniki uniwersyteckie. Do-

czekały się też wysokiej oceny w krajowych i zagranicznych kregach slawistycznych.

Na dorobek rusycystyki poznańskiej złożyła się też pokaźna liczba recenzji i przeglądów, które świadczą o jego żywej więzi z bieżącym życiem naukowym. Dorobek ten był prezentowany w poważnej mierze na łamach własnego wydawnictwa *Studia Rossica Posnaniensia*. Już pierwszy rocznik czasopisma spotkał się z żywym oddźwiękiem wśród specjalistów radzieckich. W jednej z recenzji podkreślono, że „zwraca on uwagę dzięki postawieniu złożonych, spornych, często nieopracowanych problemów” oraz „propozycji interesujących dróg ich realizacji”⁴. Pierwszy numer czasopisma — akcentowano w innym miejscu — „świadczy o tym, że jego autorzy legitymują się własnym autonomicznym obliczem, które ujawniło się i w dążeniu do możliwie pełnego zebrania faktów (artykuły o recepcji pisarzy rosyjskich w Polsce), i w samej metodzie analizy, na przykład w łączeniu aspektu historycznoliterackiego z teoretycznym (...), a także w próbach spojrzenia na artyzm utworu literackiego z punktu widzenia możliwych analogii w malarstwie lub w muzyce”⁵.

Swoistą wizytówką ośrodka poznańskiego były liczne konferencje i sesje naukowe. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje sesja naukowa poświęcona zagadnieniom poetyki Puszkina (1974). Zgromadziła ona przedstawicieli ośrodków uniwersyteckich, które prowadzą badania nad twórczością poety rosyjskiego, przyczyniając się do aktywizacji polskiej puszkinologii. Materiały z sesji zebrano w specjalnym tomie *O poetyce Aleksandra Puszkina* wydanym pod redakcją doc. dr. hab. Bohdana Galstera.

Powyższy zwięzły przegląd dokonań poznańskich świadczy, że młody jeszcze ośrodek rusycystyczny w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza wniósł określony wkład w rozwój badań nad historią literatury rosyjskiej w Polsce Ludowej.

⁴ В. Колесов, А. Муратова, *Новое издание польских русистов*, „Вестник Ленинградского университета” 1972, nr 2, s. 16.

⁵ А. Карпенко, *Новое издание русистики в ПНР*, „Вопросы русской литературы” 1973, nr 1 (21), s. 123.